

Teorii cu privire la reprezentarea politică

■ CLAUDIA GILIA

[Valahia University of Târgoviște]

■ FLORIN VALERIU GILIA

[Valahia University of Târgoviște]

Abstract

In our study, we have presented the main theories regarding political representation, as they are expressed in the French doctrine, and also in the Anglo-Saxon doctrine, and the way these theories have underlay the perceiving of politics. In our analysis, we have focused on the most representative ideas expressed by authors like Sieyes, Rousseau, Hobbes and Locke and have presented the way in which these authors contributed to the theoretical substantiation of this theory.

The theories regarding the political representation have evolved during the time, as society also did, adapting permanently to the interests or the represented, and being influenced by the role of the representatives, creating what today is called representative democracy.

Keywords

people; sovereignty; representation; representatives; power legitimacy

Cercetarea noastră a pornit de la o stare în care societatea românească actuală resimte în modalități diferite ideea de reprezentare. Punerea sub semnul întrebării a voinței poporului exprimată prin vot, modul în care, la rândul său, guvernării înțeleg să transpună în politici mandatul pe care l-au primit de la cetățeni, ne-a determinat să readucem în dezbateră publică fundamentele adevărate ale unui guvernământ reprezentativ.

O democrație reprezentativă – reprezentativă pentru toți, nu doar pentru majoritate, în care interesele, opiniile și nivelurile de inteligență inferioare numeric să fie totuși ascultate și să aibă șansa de a obține, prin puterea reputației și tăria argumentului, o influență care să nu țină de forța lor numerică –, această democrație, singura care este echitabilă și imparțială, singura care reprezintă guvernarea tuturor de către toți, singura formă adevărată de democrație¹, mai este oare posibilă astăzi?

Reprezentare și reprezentați în doctrina franceză

Ideea de reprezentare politică în sens modern, a apărut mai întâi în

¹ John Stuart Mill, *Despre guvernarea reprezentativă*, traducere Mona Mamulea, Ovidiu G. Grama (București: All, 2018), 189.

Franța, fiind cea mai importantă cucerire a Revoluției franceze² din 1789, dar acest tip de reprezentare propus nu este decât un precursor al reprezentării actuale, fiind totuși diferit din mai multe puncte de vedere față de aceasta. Acest concept a fost unul tranzitoriu, provenit dintr-o reprezentare a claselor, stărilor, în adunările de tip parlamentar din Vechiul Regim și a dus la conceptul modern de *reprezentare*.

Ideea de reprezentare trebuie considerată în timpurile moderne ca fiind în strânsă legătură cu apariția votului universal, iar avatarurile sale – înainte de a se fi impus în democrațiile moderne – cu afirmarea și dinamica partidelor politice, actori indispensabili ai raportului de reprezentare și, de asemenea, cu afirmarea drepturilor și libertăților individuale. Teoria suveranității naționale, adoptată de Adunarea Constituantă Franceză din 1789³, stabilea sufragiul universal în directă opoziție cu suveranitatea populară. Potrivit acestei teorii, autoritatea suverană emană de la națiune, văzută ca o entitate abstractă și invizibilă, diferită de indivizii care o compun. O influență covârșitoare în adoptarea acestei teorii a avut-o Abatele de Sieyès, care în Primul său proiect de declarație formulat în 20-21 iulie 1789, preciza că „...unanimitatea fiind un lucru foarte greu de obținut (sn.– în cazul suveranității populare) până și la o colectivitate de oameni, ea devine imposibilă într-o societate formată din mai multe milioane de indivizi”⁴ și ca urmare „poporul sau națiunea nu pot avea decât o singură voce, aceea a Legislaturii naționale” și, în acest sens, „el nu poate vorbi decât prin reprezentanții săi”⁵. „Toate puterile publice, fără distincție, sunt o emanație a voinței generale; toate provin de la popor, adică de la Națiune. Acești doi termeni trebuie să fie sinonimi”⁶. Funcționarii unei națiuni nu au mai presus de ceilalți cetățeni decât îndatoriri în plus, care sunt prin urmare de un mare folos pentru ceilalți, și care duce la nașterea și justifică stima și respectul pe care le purtăm acestor oameni⁷.

Provocator, documentul lui Sieyès pretindea că Starea a Treia este „*totul*” și că putea reprezenta întreaga națiune, însă acesta a întrezărit și pericolul deturării rolului de reprezentanți ai națiunii de către aceștia⁸. Conform acestei teorii, poporul – națiunea este reprezentată. Dar, Sieyès afirma că există mai multe pericole ce decurg din ignoranța acestuia, din amestecul poporului într-o mașinărie a cărei construcție interioară nu o înțelege și ale cărei efecte exterioare le privește cu superstiție. Politica, decizia în spațiul public este o mașinărie complexă pe care „*mâinile prea groase*” sau „*prea nerăbdătoare*” pentru delicatețea echilibrului ei o pot strica⁹.

2 René Carré de Malberg, *Contribution à la Théorie générale de l'État*, Tome II (Paris: Dalloz, 2004), 167.

3 În articolul 3 din *Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului* de la 1789 se preciza: „Națiunea este sursa esențială a principiului oricărei suveranități”, Stéphane Rials, *Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului* (Iași: Polirom, 2002), 14.

4 Rials, *Declarația*, 490.

5 Malberg, *Contribution*, 298.

6 Sieyès considera că: „Mandarul public, oricare ar fi postul său, nu exercită, o putere care să-i aparțină în fapt, ci puterea tuturor; aceasta i-a fost doar încredințată; nu poate deci să fie înstrăinată, căci voința este inalienabilă, popoarele sunt inalienabile. Acelora care dețin încrederea poporului li se poate doar încredința exercițiul acestei puteri, iar această încredere are caracteristica esențială de a fi liberă. Este deci, o mare eroare aceea de a crede că o funcție publică ar putea deveni vreodată proprietatea cuiva; este o mare eroare aceea de a considera exercițiul unei puteri publice un drept – este o îndatorire”, Rials, *Declarația*, 491.

7 Triumful acestei idei din „*Qu'est-ce le Tiers État?*” atestă o accelerare a orientării spiritelor și ruptura definitivă, în sânul amplei mișcări de contestare a vechii orânduiri, între aripa radicală și cea conservatoare.

8 „Ce spectacol este acela al unui mandatar care întoarce împotriva concetățenilor săi armele sau puterea pe care a primit-o pentru a-i apăra și care (...) îndrăznește să schimbe în instrumente de oprimare mijloacele care i-au fost încredințate pentru protecția comună”, Rials, *Declarația*, 487.

9 În fond, teoria elitistă afirmată de acesta era fundamentată pe realitățile secolului al XVIII-lea, iar

Pentru Sieyès, cetățenii, ca părți componente ale națiunii, nu au decât o putere electivă, dar și aceasta este una secvențială, periodică, fără ca în intervalul dintre scrutine, aleși lor să fie influențați în vreun fel, datorită caracterului reprezentativ al mandatului pe care îl dețin. De asemenea, această putere periodică nu era acordată tuturor cetățenilor, fiind apanajul celor care aveau drepturi active – drepturi politice, care reprezentau scopul ultim al oricărei societăți, întreg edificiul fiind construit pentru a le garanta existența și dezvoltarea. Aceste drepturi au fost considerate mijloace de a apăra, garanta și promova drepturile pasive, care aparțin tuturor – drepturile naturale și civile.

Prin această distincție între drepturi s-a fundamentat și distincția între cetățenii *activi*¹⁰ și cei *pasivi*, adică cei care aveau dreptul de vot și de a fi ales, care nu revenea decât celor considerați capabili și demni să se bucure de el, ajungându-se astfel ca acestea să fie considerate mai mult niște funcții și mai puțin drepturi. Totuși, chiar și cei îndepărtați de la exercitarea lor se bucurau, în mod egal cu ceilalți, de protecția legii și de ajutorul public¹¹. Sieyès a avut idei revoluționare cu privire la dreptul de vot, dovedindu-se generos în schițarea conturului corpului electoral¹². Astfel, el nu exclude femeile din acest corp, ci le consideră ca făcând parte din categoria cetățenilor pasivi, ca și tinerii și copiii. Din categoria cetățenilor pasivi erau excluși cerșetorii, vagabonzii, persoanele fără domiciliu, servitorii și cei dependenți de voința vreunui stăpân, pe considerentul că aceștia sunt lipsiți de independență, atât în gândire, cât și în mișcare, precum și de lipsa interesului pentru treburile publice. Oricum, prin toate aceste scăderi, rămânea un număr impresionant de electori pentru acea vreme și chiar pentru secolul care a urmat¹³, cu sublinierea că Sieyès a afirmat că este de datoria legilor și a politicii de a micșora numărul celor excluși de la dreptul de vot.

În mod logic, cele mai periculoase proiecte sunt cele novatoare, cele care vor să schimbe în cea mai mare parte *status-quo*-ul într-un mod radical și într-un timp foarte scurt¹⁴. Prin sufragiu universal sau prin extinderea dreptului de vot în favoa-

teama față de aceste „*mâini grosolane*” puse pe delicata mașinărie nu era pe deplin nejustificată. În ciuda acestei lipse de „*lumini*” a marii majorități a oamenilor din popor, totuși aceștia trebuiau să se bucure de dreptul de a-și alege reprezentanții, mai ales că oamenii trebuiau să asculte de legi, consimțământul lor fiind necesar pentru buna funcționare a societății. Dar, această diviziune socială în funcție de capacități și calitate, ar genera un corp de reprezentanți luminați care să se ocupe cu treburile publice și care nu pot primi instrucțiuni de la cei care îi aleg, care, cu toate că sunt destul de înțelepți să recunoască superioritatea celor aleși, nu sunt la fel de competenți și potriviți ca ei pentru gestionarea treburilor publice.

10 Cetățenii activi erau aceia care aveau mai mult de 25 de ani, erau bărbați, locuiau de mai mult de 1 an în unitatea administrativă respectivă, erau membrii în Garda Națională, nu erau servitori, nu erau falimentari, și trebuiau să achite o contribuție bănească în quantum egal cu contravaloarea a trei zile de lucru.

11 Definiția egalității care s-a impus odată cu Revoluția Franceză nu era aceea a unei egalități absolute între toți cetățenii, ci numai a unei egalități în drepturi și în fața legii, care putea fi exploatată de fiecare cetățean conform aptitudinilor sale.

12 Cu toate aceste acțiuni de mărire a corpului electoral, acesta nu s-a ridicat la nivelul pentru care a militat Robespierre, care nu era de acord cu decalajul dintre principiile trasate de Declarația franceză și decretul de cenzitare care au impus sufragiu restrâns la acest corp electoral. Prin problema ridicată, acesta punea în discuție, chiar reprezentativitatea corpului legislativ, organ care, în fond, era doar al cetățenilor care l-au ales, adică al cetățenilor activi. Prin toate acestea, Robespierre s-a pronunțat pentru un sufragiu universal, ca fiind singurul tip de sufragiu care corespunde unei autentice reprezentări naționale.

13 În 1817 numărul electorilor francezi a fost de 100.000, iar în anul 1846 a ajuns la aproape 250.000.

14 Ele devin periculoase prin incapacitatea prevenirii efectelor pe care le-ar produce un asemenea proiect, unele fiind chiar contrare intenției inițiale. Un astfel de proiect a fost proiectul de introducere a sufragiului universal, care a întâmpinat o rezistență, în genere, motivată de primejdia pe care ar fi constituit-o acordarea dreptului de vot și de a fi ales oamenilor simpli, marii mase a poporului, care

rea mulțimii, exista pericolul ca demagogii să o manipuleze, dar și ca aceștia să se implice în politică și să influențeze deciziile cu implicații majore. Proiectul extinderii dreptului de vot a fost privit cu circumspecție de foarte mulți, iar sentimentul dominant pe care părea să îl provoace era acela de teamă privind efectele nebanuite pe care puteau să le inducă, efecte în genere evaluate *ex ante*, ca neputând fi decât nefaste¹⁵. Aceste idei au contaminat chiar și pe cei considerați revoluționari în acest domeniu, care au manifestat rezerve față de introducerea sufragiului universal sau cel puțin o reticență față de aplicarea în mod brusc a acestei propuneri¹⁶.

Actul prin care este fondată comunitatea politică aparține națiunii, ce este preexistentă formelor de guvernare¹⁷. Această plasare a națiunii înaintea tuturor lucrurilor i-a permis lui Sieyès să distingă între *puterea constituantă* și cea *constituită*. În această concepție, națiunea reprezintă puterea constituantă, care are dreptul de a-și alege reprezentanții, iar aceștia reprezintă puterea constituită, care are dreptul de a face legi în numele acesteia și de a interpreta conținutul voinței populare¹⁸. Prin această teorie apare foarte clar scopul raportului de reprezentare, care este cunoașterea și interpretarea interesului general și modul cum acest raport trebuie să funcționeze: națiunea, titularul suveranității și al dreptului de legiferare delegează exercițiul acestei puteri unor reprezentanți care sunt mai bine pregătiți și capabili să urmărească interesul general.

Teoria suveranității populare nu a fost inventată de Jean-Jacques Rousseau, dar acesta este cel care a sistematizat cel mai bine această concepție. Preocupat să găsească o formă de guvernământ care să pună mai presus legea decât omul, potrivit căreia legea este emanația suveranității poporului și expresia voinței generale, acesta afirmă în primul rând două caracteristici ale suveranității: *inalienabilitatea și indivizibilitatea*¹⁹. În viziunea lui Rousseau, *fiecare din noi pune în comun persoana și toată puterea lui, sub conducerea supremă a voinței generale; și primim „in corpore” pe fiecare membru, ... parte indivizibilă a întregului*²⁰. Deținerea de către popor a unei cote părți de putere face posibilă, din punct de vedere teoretic, exercitarea nemijlocită a puterii de către fiecare cetățean, întrucât voința colectivă nu putea fi reprezentată fără a se anula însăși esența suveranității, constând din însumarea voințelor particulare²¹. Nu există decât o singură lege, sublinia Rousseau, care prin

era în mare parte needucată și lipsită de instruire, nepregătită și imatură. Exista astfel pericolul ca această masă să fie folosită ca o armă, care datorită incapacității sale, să se rănească singură sau pe unii dintre exponenții săi. Aceste pericole vin din faptul că reacțiile, comportamentele și atitudinile mulțimii diferă de cele individuale ale fiecărui individ. Aceasta este mai ușor de manipulat, pentru că fiind mai puțin înclinată și apte pentru reflecție sunt mai înclinată spre acțiune.

15 Filon Morar, *Reprezentarea politică: actori și autori*, (București: Paideia, 2001), 85.

16 Acest lucru este exemplificat chiar de Revoluția franceză și Revoluția americană care, deși au militat pentru drepturile cetățenilor, nu au impus acest proiect, cu toate că pentru Constituția franceză din 1791, națiunea era sursa din care derivau toate puterile.

17 Orice putere, orice autoritate provine de la popor. Toate puterile publice, fără distincție, sunt o emanație a voinței generale; toate provin de la popor, adică de la Națiune. Acești doi termeni trebuie să fie sinonimi – *Primul proiect de declarație a lui Emmanuel Joseph Sieyès (20-21 iulie 1789)*, în *Rials, Declarația*, 481.

18 Primul proiect de declarație a lui Emmanuel Joseph Sieyès (20-21 iulie 1789), Art. XXVI statua: „Legea nu poate fi decât expresia voinței generale. La un popor mare, ea nu poate fi decât rezultatul unui corp de reprezentanți aleși pe un termen scurt, prin interpuși sau fără, de către toți cetățenii care au interesul și capacitatea de a ajuta Statul”, *Rials, Declarația*, 493.

19 Conform teoriei suveranității populare, *voința populară*, prin definiție, *rezidă în colectivitate în întregul ei*. Această teorie presupune egalitatea absolută între toți indivizii, care au fiecare, ca inerentă propriei persoane, o parte din suveranitate. Suveranitatea populară aparține poporului ca o sumă a voințelor individuale, ceea ce impune principiul suveranității.

20 Jean-Jacques Rousseau, *Contractul social* (București: Antet XX Press, f.a.), 16.

21 Cristian Ionescu, *Regimuri politice contemporane* (București: All Beck, 2004), 21.

natura sa cere un consimțământ unanim: acesta este *pactul social*; căci asociația civilă este cel mai voluntar act din lume; fiecare om fiind născut liber și stăpân pe el însuși²². Vedem din această formulă a contractului social, expusă de filozoful francez, că actul de asociere este un angajament reciproc al publicului cu particularii și că fiecare individ, contactând, ca să zicem așa, cu el însuși, se află angajat într-o dublă relație, anume ca membru al suveranului față de particulari și ca membru al statului față de suveran²³.

Suveranitatea, nefiind decât exercitarea voinței generale, nu poate fi niciodată înstrăinată, și suveranul, care nu este decât o ființă colectivă, nu poate fi reprezentat decât prin el însuși²⁴. Dar, în aceste condiții sunt și persoane care se opun, dar opoziția acestora nu anulează contractul, ci doar includerea lor în acest pact. Totuși, în „*afară de acest contract primitiv, votul majorității îi obligă întotdeauna pe toți ceilalți*”²⁵. În logica acestei teorii, reprezentarea voinței populare este exclusă. Guvernarea trebuie să fie directă, adică puterea legislativă trebuie să fie exercitată de cetățenii înșiși. Dar, în această formă, teoria nu a fost cu adevărat aplicată, cu excepția, poate a Greciei antice, dar în condiții extrem de particulare²⁶. Cu alte cuvinte, suveranitatea populară este suma totală a fracțiunilor de suveranitate deținute de fiecare individ în parte. Autoritatea de a hotărî este în posesia poporului, care este redus la statutul de persoană reală și își poate exercita suveranitatea el însuși, guvernanților încredințându-le doar executarea atributelor ei. Atâta timp cât mai mulți oameni adunați laolaltă se consideră a fi un singur corp, ei nu au decât o singură voință, care tinde la conservarea lor comună și bunăstarea generală²⁷.

Concluzia care se desprinde din această concepție este simplă: suveranitatea nu poate fi înstrăinată și nu poate fi divizată în părți distincte. Dacă ar fi înstrăinată, poporul ar pierde calitatea sa de popor și ar deveni o sumă de indivizi fără nici o legătură între ei. Așadar, dacă poporul făgăduiește doar să asculte, el se dizolvă prin însuși acest act, își pierde calitatea sa de popor, în momentul în care există un stăpân, nu mai există suveran, astfel încât corpul politic este distrus²⁸. Însă, guvernarea directă este o formă idilică de guvernământ, o aplicare integrală a ideii de democrație, pe care chiar Rousseau, oricât de îndârjit ar fi fost împotriva ideii de reprezentare în dreptul public, a fost silit să o rezerve unui „*popor de zei*”²⁹.

22 Rousseau, *Contractul*, 97.

23 Rousseau, *Contractul*, 17.

24 Rousseau, *Contractul*, 24.

25 Rousseau, *Contractul*, 97.

26 Într-un faimos pasaj din *Contractul Social*, Rousseau explică ceea ce vrut să exprime prin conceptul de suveranitate a poporului: „*să presupunem, că statul este compus din 10.000 de cetățeni. Suveranul nu poate fi considerat decât în mod colectiv și în corpore (...), astfel suveranul este față de supus întocmai ca 10.000 față de 1, cu alte cuvinte, fiecare membru al statului are ca parte a lui a zece mia parte din suveranitatea suverană, deși îi este supus în întregime. Dacă poporul ar fi compus din o sută de mii de oameni, situația supușilor nu s-ar schimba și fiecare om ar purta în aceeași măsură întreaga povară a legilor, în timp ce votul său, redus la a o sută mia parte, va avea o influență de zece ori mai mică în redactarea lor*”, Rousseau, *Contractul*, 55.

27 Rousseau, *Contractul*, 94.

28 Aceleași pricini care fac suveranitatea inalienabilă o fac și indivizibilă, căci voința sau este generală – a întregului popor –, sau numai a unei părți a lui. În primul caz, această voință declarată este un act de suveranitate și are putere de lege; în al doilea, ea nu este decât o voință particulară.

29 Conștientizând faptul că aceasta nu este o soluție aplicabilă în cazul statelor moderne, a căror dimensiune nu poate permite o consultare directă a poporului în toate problemele de decizie importante, a dus la afirmația că „*este împotriva ordinii firești ca numărul mare să guverneze, iar cel mic să fie guvernat*”, și din acest punct de vedere nici „*nu ne putem închipui un popor stând neconținut în adunare, ocupat cu treburile publice*”, Rousseau, *Contractul*, 63-64.

Rousseau considera că „este ordinea cea mai bună și cea mai firească ca cei mai înțelepți să guverneze mulțimea, atunci când există siguranța că o vor guverna spre folosul ei.... . Nu trebuie înmulțite zadarnic instituțiile și nici să se facă cu douăzeci de mii de oameni ceea ce o sută de oameni aleși pot face mai bine”³⁰. În acest model politic, voința generală a poporului constituind esența suveranității se neagă principiul separației puterilor în stat, acordându-se puterii legislative o preeminență asupra celorlalte puteri, pe care le subordonează. Astfel, prin acceptarea implicită a existenței altor puteri în stat, se stabilește faptul că, totuși, se produce un transfer al suveranității, cu caracter temporar, către agenții statali, fără de care însăși statul nu ar exista³¹.

În perioada premergătoare Revoluției franceze și în timpul acesteia, eforturile de a defini reprezentarea politică ilustrează importanța și prestigiul acestui concept politic care își făcea apariția. Istoria revoluționară franceză ne-a subliniat importanța pe care o dădeau revoluționarii francezi reglementărilor electorale și alegerilor în sine. În ceea ce privește practica reprezentării politice, dezbateră din jurul acestui termen, a modalităților de reprezentare, a limitelor și consecințelor reprezentării a fost însuflită³². Temele principale de discuție erau alegerile, ca instrument al desemnării reprezentanților, periodicitatea acestora, ca instrument al reafirmării legăturii dintre aleși și alegători, mandatul reprezentativ, ca alternativă la mandatul imperativ din vechiul regim, precum și obiectivele ce urmau să fie avute în vedere de reprezentanți, calitatea aleșilor, precum și limitele corpului electoral³³.

Un alt impediment în fața unei guvernări reprezentative îl reprezenta și existența mandatului imperativ, văzut ca un instrument al menținerii *États généraux* în subordinea ordinilor privilegiate și a regelui³⁴. Astfel, deputații primeau un mandat strict din partea celor care îi alegeau. Acest mandat definea limitele misiunii lor la adunările Stărilor generale și era cuprins în așa numitele „*Cahiers de doléances*”³⁵. Acest principiu de funcționare a reprezentării politice a fost, de altfel, unul din motivele eșecului și ineficienței Stărilor generale în Franța. De altfel, chiar Ludovic al XVI-lea a interzis mandatul imperativ, fapt ce apare într-un mod aparent paradoxal asemănător cu doctrina emisă de Sieyès, dar din motive diferite și urmărind alte obiective. Deși o decizie târzie, date fiind evoluțiile ulterioare, ea atestă „*jena*”

30 Rousseau, *Contractul*, 66.

31 Dar, „din momentul în care poporul este adunat în mod legitim ca corp suveran, orice jurisdicție a guvernământului încetează, puterea executivă este suspendată și persoana celui din urmă cetățean este tot atât de sacră și inviolabilă ca și cea a primului magistrat, dat fiind că acolo unde se află cel reprezentat nu mai există reprezentanți”.

„Suveranitatea nu poate fi reprezentată, din aceeași pricină pentru care nu poate fi înstrăinată; ea consistă esențialmente în voința generală, și voința nu se reprezintă... Deputații poporului nu sunt deci și nici nu pot fi reprezentanții lui; ei nu sunt decât mandatarii lui”, Rousseau, *Contractul*, 85-87.

32 Revelatoare pentru această dezbateră este discuția privind periodicitatea alegerilor, care dacă nu sunt organizate periodic, i-ar obișnui pe reprezentanți cu puterea și i-ar transforma în tirani. Acestora trebuie să li se amintească constant că puterea pe care o primesc nu este a lor, ci le este atribuită pe baza alegerilor de către cetățeni. Această putere este puternic atașată de încrederea care însoțește alegerile și care este baza reprezentării.

33 Această dezbateră a fost extrem de interesantă pentru că s-a derulat într-o perioadă de afirmare a ideii de reprezentare și în special a punerii în practică a acesteia.

34 Acest tip de mandat era văzut ca o modalitate de conservare a privilegiilor și de reprezentare a intereselor grupurilor sociale, regionale, economice, ale căror interese le apărau. Aceste mandate imperative au constituit protecția pe care reprezentanții au avut-o împotriva Regelui, cel care convoca Stările generale, în funcție de nevoi și de situația din regat. Astfel, reprezentanții nu aveau o marjă prea mare de manevră și negociere, creând nemulțumiri și ajungându-se adesea în impas când aceștia erau consultați de Rege.

35 Morar, *Reprezentarea*, 101.

regală în fața inflexibilității deputaților³⁶, situație generată de acest tip de mandat³⁷. Totuși această dezbateră – din timpul Revoluției – se situa pe un alt palier decât în 1766, când Ludovic al XV-lea, adresându-se Stărilor Generale din Paris, nega chiar ideea de reprezentare, considerând că națiunea nu poate fi reprezentată decât prin intermediul regelui³⁸.

Constituția din 1791 a prevăzut, totuși, că reprezentanții poporului francez *sunt corpul legislativ și regele*³⁹, cu toată opoziția unora dintre participanții la dezbateri⁴⁰. De altfel, s-a ezitat și chiar evitat să se pronunțe cuvântul „*reprezentant*”, utilizând pentru a-i desemna pe aleși termenul de „*mandatari publici*”⁴¹ și s-a propus introducerea unei responsabilități duble a acestora, penală în fața tribunalului poporului sau a tribunalelor obișnuite și politică în fața electoratului. Adoptarea mandatului reprezentativ a fost denunțată de Robespierre ca fiind instaurarea *despotismului reprezentativ*⁴². Astfel, cei aleși erau trădători din acest punct de vedere, pentru că voiau să fie suverani, să confiște puterea suverană a poporului prin faptul că nu mai dădeau socoteală nimănui de deciziile și actele lor⁴³.

Având de ales între cele două concepții, Constituanta din anul 1793 a înclinat balanța în favoarea concepției care statua frica față de popor, neîncrederea în capacitățile sale și deci, dezavuarea unei republici prea democratice⁴⁴. Totuși aceste susțineri diferite ascund un paradox al adepților teoriei lui Rousseau, care susținând mandatul imperativ, după adoptarea principiului reprezentativ, au afirmat că deputații odată aleși trebuie să asculte de cei care i-au ales, deci de diferite interese sau grupuri economice, sociale sau politice⁴⁵. Sistemul de desemnare a acestora, conform opiniei lui Sieyès, trebuia să fie cât mai complex, prin organizarea alegerilor în mai multe etape, pe mai multe niveluri, pentru a avea

36 Morar, *Reprezentarea*, 102.

37 Ceea ce este interesant de amintit este faptul că ordinele privilegiate, nobilimea și clerul au încercat să apere mandatul imperativ și reprezentarea intereselor până în ultimul moment în numele suveranității populare și a doctrinei lui Rousseau.

38 Sieyès s-a exprimat împotriva mandatului imperativ, pe baza distincției dintre guvernarea democratică și guvernarea reprezentativă. Astfel, teoria expusă de acesta trebuia să genereze un fel de democrație electivă sau, mai curând, o aristocrație electivă, determinată de lipsa de „lumină” a poporului.

39 Art. 2 din Constituția din 3 septembrie 1791 stipula: „*La Nation, de qui seule émanent tous les Pouvoirs, ne peut les exercer que par délégation – La Constitution française est représentative: les représentants sont le Corps législatif et le roi*”.

40 Aceste dezbateri au fost contradictorii, Robespierre fiind susținătorul democrației directe, care stabilea că suveranitatea nu poate fi delegată și că reprezentanții trebuie să răspundă în fața celor care-i aleg, putând fi revocați dacă nu își îndeplinesc mandatul.

41 Morar, *Reprezentarea*, 104.

42 Robespierre considera, de asemenea, că sursa relelor în societatea franceză era generată de independența în spatele căreia s-au pus reprezentanții în raport cu națiunea, fără ca să o consulte cu privire la aceasta. Aceștia au recunoscut suveranitatea națiunii și apoi au distrus-o, transformându-se din reprezentanți în despoți, căci despotismul nu este decât uzurparea puterii suverane. Din acest punct de vedere pericolul în care se afla societatea franceză nu rezida ca la Sieyès, din ignoranța poporului în materie de politică, ci din viclenia reprezentanților, care manipulau în propriul interes poziția în care se aflau.

43 Morar, *Reprezentarea*, 104.

44 Această concepție trebuia să se constituie ca o garanție a unui bun proces de deliberare și luare a deciziilor politice. Dar, cu toate acestea Constituția anului I (1793) nu a statuat victoria lui Sieyès și nici pe cea a lui Robespierre și Rousseau, adică nici teoria reprezentativă, nici cea democratică nu s-au impus în mod absolut.

45 Așadar, chiar dacă aceștia nu admit reprezentarea intereselor, deputații astfel aleși ar trebui să asculte de aceste interese, generând un mandat reprezentativ-imperativ, imposibil de aplicat în practica politică.

o garanție a unei alegeri cât mai bune a reprezentanților⁴⁶. Mai mult, numărul reprezentanților fiecărei adunări în adunarea superioară era fixat în funcție și proporțional cu contribuția fiecărei comune sau departament rezultată din impozitele stabilite. Astfel, se considera că interesul pentru treburile publice era proporțional cu contribuția plătită, care dădea astfel nivelul participării și reprezentării în sfera deciziilor, iar acest nivel dădea capacitatea de influențare a treburilor publice, ceea ce corespunde unei egalități geometrice, adică a unei egalități proporționale⁴⁷. Dar, contribuțiile plătite erau proporționale cu averea, așa că cei bogați erau mai îndreptățiți, în această logică, să aibă un cuvânt mai greu în luarea deciziilor pentru că au din acest punct de vedere interese mai mari.

Un fapt surprinzător a fost totuși participarea electorală și interesul pentru treburile publice, în perioada astfel inaugurată, pentru cetățeni. Astfel, cetățenii nu s-au grăbit să-și manifeste dreptul de vot, manifestându-și indiferența pentru aceste activități politice. Totuși indiferența nu este singura explicație, fiind vorba aici și de mijloacele financiare și timpul alocat deplasării în localitatea principală a cantonului, ce au făcut ca numărul celor implicați activ să fie redus⁴⁸. Dacă oamenii nu s-au prezentat la urne înseamnă că nu au simțit că acest act are o importanță deosebită, nu au simțit implicațiile și influența sa asupra desemnării reprezentanților lor⁴⁹. Având în vedere aceste probleme, se pare că legitimitatea reprezentanților a avut de suferit, fiind fondată pe o bază populară fragilă, minoritară⁵⁰. S-a ajuns astfel la un paradox, în condițiile instaurării votului universal, ca doar o minoritate activă să-și exercite acest drept, renunțându-se astfel la un sistem cenzitar mascat, dar în vigoare *de facto* și involuntar asumat de cei care nu-și exercitau dreptul de vot⁵¹. Modalitățile tehnice de alegere a acestor reprezentanți, folosite în acea perioadă, favorizau manipulările voinței populare. Astfel, lipsa cabinelor de vot, operațiunile greoaie, candidaturile prin apel nominal, completarea buletinului de vot de către candidați și depunerea jurământului, contribuiau la alterarea și lungirea operațiunilor de alegere. Cu toate acestea s-a considerat că aceasta este procedura cea mai bună de desemnare a celor ce urmau să conducă treburile publice⁵².

46 În acest sens, erau stabilite alegeri, pe bază cenzitară, la nivel primar, prin care erau aleși membrii adunărilor primare, care alegeau apoi reprezentanții în adunărilor comunale, care la rândul lor, îi alegeau pe membrii adunării departamentale. Aceștia erau cei care alegeau reprezentanții în Adunarea națională.

47 Morar, *Reprezentarea*, 118.

48 Totuși, dincolo de cauzele expuse, se putea invoca și numărul ridicat de scrutine, dar și un sentiment al lipsei de utilitate a votului, care au justificat ideile celor care au susținut că poporul nu ar ști ce să facă cu acest drept. *Cum ar putea fi explicat faptul că oamenii nu au dorit să-și exercite dreptul abia câștigat și să-și manifeste preferințele pentru unii sau alții dintre candidații la titlul de reprezentant la poporului?*

49 Aceasta ar fi o consecință a faptului că legătura existentă până atunci nu a mai funcționat, ei considerând că reprezentanții sunt ai națiunii în ansamblul ei și nu reprezintă interesele locale, evitând să-și mai folosească votul. Lucrul acesta a rezultat din teama reprezentanților de a nu reprezenta aceste interese locale, grupuri sau indivizi, ci un singur corp unitar – națiunea.

50 Cei astfel desemnați erau expresia majorității, dar a unei majorități minoritare, așa cum a rezultat ea din constituirea corpului electoral.

51 Modul de scrutin indirect, folosit în acea perioadă, a fost cel care a favorizat pe cei din clasa politică care au ocupat locuri reprezentative în perioada de după 1790, realizându-se un sistem de rotație, prin care aceeași oameni ocupau alternativ aceste posturi de reprezentanți. Acest lucru a comportat două aspecte, unul pozitiv, prin formarea unei clase politice competente, care a dobândit treptat experiența treburilor publice și altul negativ, tendința acestei clase spre oligarhie.

52 Astfel, în Franța post-revoluționară, alegerile nu erau văzute ca un arbitraj al poporului între oameni și programe rivale, ci este alegerea celor mai capabili sau mai demni să reprezinte voința sa, cu sublinierea că s-a stabilit un mod de control continuu asupra acestora prin stabilirea alegerilor

Viziunea anglo-saxonă asupra reprezentării

Hobbes a împărtășit o concepție diferită cu privire la reprezentare și la spațiul public, față de alți filozofi, prin care distingea între o persoană artificială și una naturală, stabilind faptul că o persoană poate personifica, adică poate acționa în numele cuiva, cu alte cuvinte poate *reprezenta*⁵³. În această viziune, reprezentarea este cea care poate face posibilă ca multitudinea să nu reprezinte „mai mulți”, ci „unul”, dacă cei mulți îi acordă acestuia – reprezentantului – autoritatea de a acționa în numele lor. Se spune că o comunitate civilă este instituită, atunci când o mulțime de oameni cad de acord și convin cu fiecare altul că oricărui om sau oricărei adunări de oameni i-ar fi conferit, de către majoritate, dreptul de a reprezenta persoana tuturor, adică de a fi reprezentantul lor, cu toții⁵⁴. Din această instituție a comunității civile sunt derivate toate drepturile și toate prerogativele aceluia sau aceloră le este conferită puterea suverană prin consimțământul oamenilor reuniți⁵⁵. Însă, această delegare a puterii suverane face ca spațiul public să devină proprietatea indiscutabilă a reprezentantului, transformându-se în spațiul lui privat, acesta fiind prețul care trebuie plătit pentru securitatea și pacea fiecăruia în parte – abandonarea spațiului public în mâinile unor reprezentanți, cu corolarul sfârșirii disputelor și discuțiilor ce învrăjbesc în mod natural oamenii. „Puterea de a reprezenta necesită însă, ca și pentru Locke, *consimțământul celor care o acordă*”⁵⁶.

Deoarece dreptul de a fi purtătorul persoanei tuturor este acordat celui căruia i se atribuie suveranitatea, nu printr-o convenție a acestuia cu fiecare dintre ei, ci doar prin convenții reciproce între supuși, nu poate exista niciun fel de încălcare a convenției din parte suveranului, prin urmare, nici unul dintre supușii săi, sub nici un pretext, nu se poate elibera din condiția supunerii⁵⁷. Aceasta înseamnă că Hobbes a conștientizat faptul că oamenii nu sunt înclinați în mod natural spre pace și înțelegere⁵⁸. Starea naturală a oamenilor este cea de conflict. De aceea pentru a face posibilă atingerea acestor deziderate, este nevoie de un proiect rațional care să-i îndrume pe oameni spre pace și să-i îndepărteze de instinctele lor naturale. Urmare a acestei concepții, fiecare individ particular este autorul a ceea ce face reprezentantul, prin urmare cel care se plânge că acesta i-a cauzat

delimitate temporar, ca să le amintească aleșilor de unde primesc puterea. În această concepție, „esența reprezentării este aceea că fiecare individ reprezentat trăiește, deliberază în reprezentantul său; că fiecare individ și-a confundat, prin liberă încredere, voința individuală în voința reprezentantului său. Astfel, fără alegere nu există reprezentare; astfel ideile de ereditate și de reprezentare se resping una pe cealaltă; astfel, un rege ereditar nu reprezintă...Încrederea individuală și alegerea sunt singurele care pot conferi caracterul reprezentativ”. Pentru amănunte, Pierre-Louis Roederer, „Discours tenu à l'Assemblée Constituante le 19 avril 1790”, apud Morar, *Reprezentarea*, 100.

53 Această concepție, inspirată de autorii antici, stabilea că puterea suverană reprezintă puterile individuale.

54 Thommas, „Leviathanul sau Materia, forma și puterea unei comunități ecleziastice și civile”, în Emanuel –Mihail Socaciu (coordonator), *Filosofia politică a lui Thomas Hobbes* (Iași: Polirom, 2001), 73.

55 Hobbes, *Leviathanul sau Materia*, 73.

56 Morar, *Reprezentarea*, 32.

57 Hobbes, *Leviathanul sau Materia*, 74.

58 Thomas Hobbes afirma că, pentru asigurarea și administrarea păcii între oameni, trebuie să existe o voință unică a tuturor indivizilor realizată prin renunțarea de către fiecare persoană la propria voință egoistă și particular interesată în favoarea voinței supreme a unuia singur sau a unei adunări înzestrate cu puterea de constrângere. Hobbes arată că, în cuprinsul statului, persoana (Regele) sau adunarea (parlamentul) cărora și-au supus toți cetățenii propriile voințe constituie puterea suverană și, în această calitate, exercită dominația absolută asupra supușilor. Pentru detalii, a se vedea, Cristian Ionescu, *Tratat de drept constituțional contemporan* (București: C.H. Beck, 2008), 305.

un prejudiciu nu ar trebui să se acuze decât pe sine. Dar, nici măcar pe sine nu se poate acuza de prejudiciu, căci a te *prejudicia pe tine însuși este cu neputință*⁵⁹. Hobbes are o viziune pragmatică asupra reprezentării⁶⁰ pe care o prezintă sub forma unei renunțări la guvernarea individuală⁶¹.

Contractul hobbesian oferă acestei convenții o putere imensă situând-o deasupra tuturor indivizilor comunității respective în scopul asigurării protecției și păcii sociale, ducând la următoarea interogație: *Ce câștigă individul prin socializare, unde se află raționalitatea instituției pe care o creează, dacă prin această instituire individul cedează toate drepturile și puterile unui alt individ sau grup de indivizi care ar putea în mod legitim – adică având consimțământul său prealabil – să se folosească într-un mod arbitral și violent de aceste drepturi și puteri? Nu e vorba oare de o deposedare de singurele arme pe care le deținea încă în starea de natură: propriile sale forțe?*

Răspunsul modern la această dilemă este extrem de complex. El ar putea fi afirmativ, ceea ce ar însemna că individul ar fi deposedat de o puterea reală pe care o are în starea sa naturală și prin raportare la celelalte structuri din cadrul societății. El poate fi însă și negativ, dacă argumentul ar fi acela că cedarea dreptului se face de bună voie.

În lucrarea sa *Al doilea tratat despre cârmuire*⁶², John Locke nu formulează o teorie a reprezentării foarte elaborată, dar tratează pe larg problema reprezentativității și legitimității puterii legislative. Acesta reformulează ideea contractului social și inventează conceptul modern de guvern reprezentativ, concomitent cu acela al unui statut de cetățean pe care el îl rezervă, de drept, celor avuți, în cadrul sufragiului cenzitar⁶³.

S-a discutat mult cu privire la legătura teoriei lui Locke, care justifica ideea de revoluție populară și Revoluția Glorioasă din Anglia din 1688, fiind considerată o legitimare filozofică a acestui epocal eveniment al perioadei moderne. Dar, ceea ce contează nu este dacă acesta „și-a conceput sau nu teoria politică în vederea apărării explicite a unei mișcări politice”⁶⁴, ci faptul că această teorie răspundea unor frământări ale epocii respective și articula într-un mod filozofic o poziție politică conturată destul de limpede în cadrul acestei Revoluții. Prin aceste idei, Locke va pune fundamentele unui regim parlamentar pe care majoritatea țărilor din Europa de Vest și America îl vor imita, în general, cu o întârziere de o sută de ani⁶⁵. Teoria lui Locke a avut o influență puternică asupra părinților fondatori ai Statelor Unite și

59 Hobbes, *Leviathanul sau Materia*, 75.

60 Ideea de mandat reprezentativ își face apariția la Hobbes sub formula: „Se spune că o Republică este instituită atunci când un mare număr de oameni realizează un acord și stabilesc o convenție (fiecare cu fiecare), potrivit căreia oricare ar fi omul sau adunarea oamenilor cărora majoritatea i-ar conferi dreptul de a-i reprezenta persoana în fața tuturor (adică de a fi reprezentantul lor), fiecare, atât cel care a votat pentru cât și cel care a votat împotriva, va autoriza toate acțiunile și toate judecățile acestui om sau ale acestei adunări de oameni ca și cum ar fi acțiunile și judecățile lui proprii – această convenție fiind menită să le permită să trăiască în pace și să fie protejați”, Hobbes, *Leviathanul sau Materia*, 65-66.

61 „Autorizez acest om sau această adunare, și îi abandonez dreptul meu de a mă guverna eu însumi, cu condiția ca și tu să îi abandonezi dreptul tău și să-i autorizezi toate acțiunile în același fel. Acestea fiind făcute, multitudinea unită astfel într-o singură persoană este numită Republică. Astfel este produs acest Leviathan, sau mai degrabă, pentru a vorbi cu mai multă reverență, acest zeu muritor, căruia îi datorăm, mai prejos de Dumnezeu nemuritor, pacea și protecția noastră”. Pentru o analiză a ideilor principale expuse în opera lui Hobbes, a se vedea Pierre Manent, *Originile politicii moderne. Machiavelli/Hobbes/Rousseau* (București: Nemira, 2000), 65.

62 John Locke, *Al doilea tratat despre cârmuire. Scrisoare despre toleranță* (București: Nemira, 1999).

63 Guy Hermet, *Cultură și democrație* (Târgoviște: Pandora-M, 2002), 51.

64 Adrian-Paul Iliescu, „John Locke și idealul modern al unei vieți fondate pe reguli, studiu introductiv” în Locke, *Al doilea tratat*, 27.

65 Hermet, *Cultură*, 51.

nu rareori este considerat ca „*strămoșul intelectual ale Declarației de Independență și al Constituției S.U.A*”⁶⁶. Absența unui fundament teoretic pentru aceste idei nu va rămâne fără efect, ele au fost îmbrățișate cu pasiune, din nevoia acută de justificare politică, și sustrase analizei critice, din interes sau din simplă lipsă de vigilență intelectuală și se vor transforma în confortabile certitudini ale secolului al XVIII-lea⁶⁷. Ele vor influența profund pe cei care aveau să devină marile figuri ale gândirii politice franceze, mai ales pe Montesquieu și Rousseau. Aceste idei vor ajunge în Germania și Spania, dar poate cel mai spectaculos succes al pledoariei lockeene pentru libertate, respectul proprietății și limitarea puterii va fi înregistrat în America⁶⁸. Ideile lui Locke despre legitimitatea puterii, într-o societate compusă din *oameni liberi și egali*, sunt dominate de necesitatea existenței *consimțământului* acestora, cu atât mai mult că însăși societatea a apărut ca urmare a convenției dintre oameni de a forma o comunitate⁶⁹. Astfel, „*puterea politică e acea putere pe care fiecare om a avut-o în starea naturală și a încredințat-o societății și, prin aceasta, cârmuitorilor pe care societatea i-a așezat deasupra ei, cu încrederea explicită sau tacită că va fi folosită pentru binele*”⁷⁰ societății.

Această preocupare de a demonstra că „*dacă puterea emană de la cei cârmuiți, atunci legitimitatea ei este produsul unui consens*”⁷¹ al acestora, depinde foarte mult de respectarea unor condiții puse implicit odată cu transferarea ei, de la cei conduși la cei însărcinați să conducă, l-a obligat pe Locke să prezinte o amplă frescă a genezei puterii politice, în articularea căreia să insiste asupra a ceea ce este sau nu îndreptățită să facă și permită autoritatea politică, insistând cu precădere asupra limitelor puterii. Tezele cu privire la originea puterii politice au beneficiat de sprijinul noțiunilor lui Thomas Hobbes, în special a celei cu privire la „*starea naturală*”. Simpla presupunere că o atare stare ar fi existat vreodată contravenea ideii tradiționale a subordonării perpetue a muritorilor față de autorități pământești înzestrate cu „*dreptul divin*” de a conduce⁷². Dar, Locke o prezintă ca pe o stare de perfectă libertate de a-și hotărî acțiunile și de a dispune de posesiunile și persoanele lor așa cum găesc potrivit, în limitele legii naturale, fără a cere permisiune și fără a depinde de voința altui om⁷³. Această stare naturală este văzută de Locke și ca o stare de egalitate în care toată puterea și jurisdicția sunt reciproce, nici unul neavând mai mult decât altul. Dar, această stare naturală este diferită în accepțiunea filozofului englez, nu este la fel cu cea naturală pe care o descriesese Hobbes – o stare de război a fiecăruia împotriva tuturor – fiind fondată pe libertate și „*unde nu există o autoritate (politică sau legislativă) comună*”⁷⁴, fiecare trebuie să-și facă dreptate singur. „*Monarhii absoluți nu sunt decât oamenii*”⁷⁵, care printr-un contract pun capăt acestei stări formând o comunitate și un corp politic. Afirmarea lockeană că fiecare individ s-a născut liber în starea naturală este un fel de a spune că oamenii nu s-au născut în comunități politice⁷⁶, chiar dacă acest eveniment s-a petrecut pe teritoriul lor. Oamenii nu sunt cetățeni de la natură, ei trebuie să facă ceva pentru

66 J. Losco, L. Williams, *Political theory* (New York: St. Martin's Press, 1992), 275, apud Iliescu, „John Locke”, 14.

67 Iliescu, „John Locke”, 28.

68 Iliescu, „John Locke”, 14.

69 Locke, *Al doilea Tratat*, 111.

70 Ibidem, p. 161.

71 Iliescu, „John Locke”, 18.

72 Iliescu, „John Locke”, 18.

73 Locke, *Al doilea tratat*, 53.

74 Iliescu, „John Locke”, 19.

75 Locke, *Al doilea tratat*, 59.

76 Pentru detalii, Jean-Jacques Chevallier, *Histoire des institutions et des régimes politique de la France de 1789 à 1958*, 9e édition (Paris: Armand Colin, 2001), 401-406.

a deveni cetățeni⁷⁷. Poate că cea mai importantă idee prin care acesta contribuie la fundamentarea democrației moderne este aceea a subordonării statului (guvernământului, cârmuirii) față de societatea civilă, față de cei cârmuiți⁷⁸. Insistând asupra faptului că întreaga putere legislativă este delegată cârmuirii de către indivizii ce se supun ei, și asupra faptului că oamenii au dreptul de a înlătura sau schimba legislativul, deși acesta constituie suprema putere în stat, Locke inaugurează ideea modernă a supremației societății civile față de stat. Consecința politică primă a acestui tip de libertate socială este limitarea puterii, iar oricine conduce o societate, trebuie să respecte legile și regulile politice caracteristice mandatului său⁷⁹.

Astfel, construcția teoretică pe care o propune John Locke pentru a elucida domeniul politic al vieții umane nu este însă menită să justifice existența guvernământului, ci a limitelor sale⁸⁰. Oamenii au consimțit la cârmuire, la un mod de apărare publică a intereselor lor, dar nu și la o atitudine de a leza aceste interese⁸¹. Prin aceasta, Locke introduce principiul majorității, ce reprezintă puterea în comunitate, stabilită prin consimțământul tuturor indivizilor și subliniază că originea unei societăți politice își are rădăcinile în acest consimțământ, ca fiind singurul mod de a naște o guvernare legitimă. Acest consimțământ urma să fie dat din necesitate, ca urmare a imposibilității existenței unei stări de natură, așa cum este considerată starea inițială a societății, și se manifestă prin încheierea unui contract special, denumit de acesta „compact”⁸², ce are prevederile explicite cu privire la alcătuirea unei cârmuirii – *gouvernement* – și formarea pentru aceasta a unui „*politic body*” (corp politic). Ceea ce rezultă în urma consimțământului oamenilor exprimat în forma acestui „compact” originar este „*societatea politică*”, numită și comunitate (*gouvernement*)⁸³.

Turnura pe care o ia aici teoria politică lockeeană este extrem de remarcabilă prin *radicalismul ei democratic*. Nu numai că guvernarea are nevoie de consimțământul popular pentru a se putea exercita, dar ea poate fi și răsturnată dacă acest consimțământ dispăre⁸⁴. Acest lucru însemna a merge foarte departe în direcția subordonării puterii politice față de voința societății pentru secolul al XVII-lea, mai ales că ceilalți exponenți ai gândirii și politicii epocii, chiar dacă acor-

77 Aceasta înseamnă a accentua artificialitatea guvernării și a accentua că drepturile ei morale față de cetățeni nu pot fi decât suma a ceea ce ea primește de la aceștia. Și actul fundamental al constituirii societății civile, precum și cel al instituirii guvernământului sunt explicate de Locke tot pe baza dorinței de autoconservare.

78 Locke, *Al doilea tratat*, 30.

79 Locke, *Al doilea tratat*, 35.

80 Avantajele construcției filozofice lockeeane, și principalul ei scop, ies în evidență atunci când se explică limitele puterii politice, precum și concepția privind dreptul de rezistență și revoltă al membrilor societății împotriva propriilor guvernanți. Puterea politică nu este și nu poate fi, din acest punct de vedere, nelimitată și arbitrară. Cum ea derivă din puterea membrilor comunității de a se autoapăra, ce reprezintă suma puterilor individuale de autoapărare cedate de aceștia instituțiilor publice, ea nu poate acționa împotriva interesului public, nici împotriva intereselor individuale legitime.

81 Locke, *Al doilea tratat*, 25-26.

82 Acest termen poate fi definit ca un „*acord sau înțelegere reciprocă, fără să aibă statutul unei legi, dar cu efecte asemănătoare*”. Acesta implică o înțelegere în care este implicată o comunitate și stabilește relații cu alte comunități. Trebuie remarcat faptul că Locke folosește un limbaj politic și nu juridic pentru explicarea apariției societății politice, prin preferința pentru termenul de „compact”, care stabilește că fiecare se obliga față de orice membru al acestei societăți să se supună hotărârilor majorității și aceasta să ia decizii pentru el. Oamenii renunță astfel la libertatea și la puterea executivă, pe care le aveau în starea de natură, transferându-le puterii legislative, în vederea atingerii binelui comun. Astfel, fiecare este legat prin acel consimțământ ca să respecte hotărârile luate de majoritate, ale cărei acte trec drept acte ale întregului și bineînțeles determină puterea acestuia, ca având în virtutea legii naturale și a rațiunii puterea întregului.

83 „*Commonwealth*”, Radu Carp, *Responsabilitatea ministerială* (București: All Beck, 2003), 36.

84 Iliescu, „John Locke”, 26.

dau importanță consimțământului popular, nu acceptau ideea dreptului civic la răsturnarea prin forță a cărmuirii lipsite de acest consimțământ⁸⁵. Radicalismul lui Locke, din acest punct de vedere, pune bazele ideii moderne de subordonare a statului față de societate, accentuând ideea că și acesta poate fi răsturnat prin forță, dacă voința populară legitimă o cere, iar a-l distruge printr-o revoluție nu mai însemna că s-a ajuns la *paricid*. Constituirea puterii legislative este caracterizată astfel ca fiind „*prima și fundamentală lege pozitivă a tuturor comunităților*”⁸⁶, iar această putere are ca scop conservarea societății. Puterea legislativă este supremă, dar în această viziune este raționalizată: un act al unei persoane nu poate avea forța unei legi dacă nu întrunește consimțământul societății, exprimat prin aprobarea dată de legislativ⁸⁷.

„*Acest legislativ nu este numai puterea supremă a statului, ci și o putere sacră și inalienabilă*”⁸⁸ pusă în mâinile persoanei în care a așezat-o odată comunitatea. „*Deși legislativul, fie că e reprezentat de o singură persoană sau de mai multe, fie că ei în funcțiune mereu sau numai în anumite perioade, este puterea supremă*”⁸⁹ în fiecare comunitate⁹⁰. Această prerogativă „*nu poate fi nimic altceva decât permisiunea acordată de oameni conducătorilor lor pentru ca aceștia să facă unele lucruri conform propriei lor alegeri*”⁹¹, în vederea binelui public. Datorită faptului că puterea legislativă este supremă, toate celelalte puteri trebuie să i se subordoneze, dar asta nu înseamnă că membrii comunității nu pot să o înlăture în eventualitatea în care ar descoperi că aceasta acționează contrar interesului public⁹². Legislativul nu dispune, din această perspectivă, decât de o putere dată în custodie (*fiduciary power*), de care nu poate abuza, în caz contrar încrederea fiindu-i retrasă⁹³. „*Puterea legislatorilor este limitată la binele public al societății*”⁹⁴. Din acest motiv, insistența lui Locke asupra *mandatului politic limitat* este de importanță capitală. Puterea legislativă va rezulta în urma unor alegeri, însă Locke nu exclude alcătuirea sa pe baze parțial reprezentative, potrivit modelului Camerei Comunelor din acea perioadă. Dar, sub orice formă de stat s-ar afla, puterea conducătoare ar trebui să cărmuiască prin legi declarate și recunoscute și nu prin dictate provizorii și hotărâri incerte⁹⁵.

85 Iliescu, „John Locke”, 26.

86 Iliescu, „John Locke”, 135.

87 Carp, *Responsabilitatea*, 37.

88 Locke, *Al doilea tratat*, 135.

89 Locke, *Al doilea tratat*, 136.

90 Fiind numai puterea reunită a tuturor membrilor societății, cedată altei persoane sau adunări care este legiuitorul, ea nu poate fi nimic mai mult decât puterea pe care o aveau acele persoane în starea naturală, înainte de a intra în societate, și la care au renunțat, încredințând-o comunității.

91 Locke, *Al doilea tratat*, 157.

92 Relația dintre guvernanți și guvernați este caracterizată de Locke ca fiind bazată pe încredere, puterea fiind încredințată condiționat de urmărirea unui scop definit de interesele fundamentale ale celor care i-au delegat această putere.

93 Carp, *Responsabilitatea*, 39.

94 Locke, *Al doilea tratat*, 137.

95 „*Căci omenirea s-ar afla într-o condiție mult mai rea decât în starea naturală dacă ar înarma un om sau câțiva cu puterea reunită a unei mulțimi*”. Cu atât mai mult, „*legislativul nu poate transfera în alte mâini puterea de a face legi*”, căci, conform accepțiunii lui John Locke este „*doar o putere delegată de oameni, cei care o au nu o pot transfera altora*”.

„*Izvorând de la oameni*” – popor – „*printr-o delegare și instituire voluntară pozitivă, puterea legislativului nu poate fi alta decât cea exprimată prin acea delegare pozitivă, iar aceasta fiind numai puterea de a face legi, nu de a face legislatori*”, neputând „*transfera astfel altor persoane autoritatea de a face legi*”.

Reprezentanții, potrivit acestei viziuni, trebuie să cărmuiască, în limitele pe care puterea investită în ei de societate le-a pus puterii legislative, și prin intermediul unor legi stabile și promulgate, ce au ca scop ultim binele oamenilor.

Filozoful englez consideră că a folosi puterea pe care a încredințat-o poporul spre răul acestuia și binele propriu este tiranie și o definește ca pe „*exercitarea puterii dincolo de drept, (...) la care nimeni nu are dreptul*”⁹⁶, indiferent cui îi este atribuită puterea, „*fără a conta dacă cei ce o folosesc astfel sunt mai mulți sau doar unul*”⁹⁷. Cum, în accepțiunea lui Locke „*nu poate exista decât o singură putere supremă, cea legislativă*”, căreia i se subordonează toate celelalte, dar „*fiind doar o putere dată în custodie pentru a acționa în anumite scopuri, în mâinile oamenilor rămâne puterea supremă de a înlătura sau de a schimba legislativul, dacă descoperă că acesta acționează contrar încrederii puse în el*”⁹⁸. Membrii acestei puteri, dacă este alcătuită numai din reprezentanți aleși și aceștia nu mai sunt reinvestiți în aceste funcții, sunt nevoiți să „*revină la starea naturală de supuși*”⁹⁹, iar puterea „*pusă înapoi în mâinile celor care au dat-o*”¹⁰⁰. Astfel, colectivitatea – poporul – „*păstrează mereu o putere supremă de a se păzi de încercările și intențiile legislatorilor ei, ori de câte ori aceștia sunt atât de nesăbuiți sau de răi încât să-și întocmească și să ducă la capăt proiecte împotriva libertăților și proprietăților*” acestora. Din acest punct de vedere „*colectivitatea este întotdeauna puterea supremă*”.

O altă idee a filozofului englez este aceea a organizării de sesiuni ale puterii legislative, deoarece „*nu este necesar, nici măcar avantajos, ca legislativul să existe mereu*”, iar membrii „*se pot întruni și-și pot exercita legislatura la datele pe care fie constituția originară, fie propria hotărâre le stabilește, fie când le place, dacă nu s-a stabilit o dată sau nu este prescrisă nici o altă cale de a fi convocate*”¹⁰¹. „*Frecvențele întâlniri ale membrilor legislativului și continuările îndelungi ale întrunirilor lor, fără a fi necesar, nu pot decât să fie o povară*”¹⁰² pentru popor. Cu toate acestea, „*legislativul nu constă într-un anumit număr de oameni și nici în întâlnirile lor dacă ei nu au, de asemenea, și libertatea de a discuta și răgazul pentru a pune la punct ceea ce este bine pentru societate. Atunci când acestea sunt luate sau modificate, astfel încât să lipsească societatea de exercitarea cum se cuvine a puterii lor, legislativul e cu adevărat modificat*”, lăsat fără putere și se „*pune capăt cârmuirii*”¹⁰³.

Având în vedere faptul că Locke este printre primii filozofi care enunță conceptele teoriei politice moderne, acesta nu putea să omită conceptul de reprezentant al oamenilor, al poporului. Astfel, prin enunțarea conceptului de legitimitate a puterii, într-o societate compusă din *oameni liberi și egali*, dominată de necesitatea existenței *consimțământului* acestora, ca urmare a faptului că „*însăși societatea a apărut ca urmare a convenției dintre oameni de a forma o comunitate*”¹⁰⁴, a fost nevoie să conceapă și modul de desemnare și de exprimare a puterii legislative, indiferent de numărul celor care o compun¹⁰⁵.

Concepția lui Locke în această privință se bazează foarte mult pe protecția proprietății oamenilor, prezentată ca fiind „*motivul pentru care oamenii intră în societate*”¹⁰⁶. Pentru aceasta „*ei aleg și autorizează un legislativ cu scopul de a face legi și stabili reguli drept paznici și ziduri de apărare ale proprietăților tuturor membrilor societății, în vederea limitării puterii și temperării stăpânirii oricărei părți*

96 Locke, *Al doilea tratat*, 179.

97 Locke, *Al doilea tratat*, 180.

98 Locke, *Al doilea tratat*, 146.

99 Locke, *Al doilea tratat*, 149.

100 Locke, *Al doilea tratat*, 146.

101 Locke, *Al doilea tratat*, 149.

102 Locke, *Al doilea tratat*, 151.

103 Locke, *Al doilea tratat*, 188.

104 Locke, *Al doilea tratat*, 111.

105 De asemenea, a enunțat, poate pentru prima oară, conceptul de drept al societății de a dizolva o asemenea adunare, dacă aceasta acționează împotriva societății.

106 Locke, *Al doilea tratat*, 191.

și oricărui membru al societății". Din acest punct de vedere, Locke consideră că „nu poate fi presupus vreodată că voința societății” este ca „legislativul să aibă puterea de a distruge ceea ce intenționează să apere atunci când intră în societate” și de câte ori „încearcă legislatorii să ia și să distrugă proprietatea oamenilor (...), ei ajung în stare de război cu aceștia, care sunt absolviți de orice supunere”¹⁰⁷. Prin acest concept al limitării mandatului reprezentanților și chiar acordarea dreptului la revoltă pentru a putea avea un legislativ cu membrii care acționează pentru binele societății, putem afirma că Locke schițează mandatul imperativ ce ar urma să fie acordat adunării legislative. În sprijinul acestei afirmații vin și ideile cu privire la trădarea încrederii acordate sau contrar acesteia, ca urmare a influențelor puterii executive – print, rege, miniștrii – „care folosesc forța, averea și funcțiile societății în vederea coruperii reprezentanților și a câștigării acestora”¹⁰⁸ pentru scopurile lor.

Această teorie a puterii oamenilor de a-și asigura, pentru siguranța lor, un nou legislativ este cea mai bună pavăză împotriva revoltei și cel mai probabil mijloc de a o împiedica, căci revolta este o opoziție față de autoritate nu față de persoane¹⁰⁹. Dar, Locke a avut un răspuns pentru acest posibil pericol, considerând că „lucrurile stau chiar pe dos”¹¹⁰, pentru că „oamenii nu-și părăsesc așa ușor tiparele lor vechi”, „cu greu fiind convingși să îndrepte greșelile recunoscute din cadrul cu care ei s-au obișnuit”¹¹¹. De aceea, legislatorii care au fost stabiliți pentru protejarea și conservarea libertăților și proprietăților, le încalcă și încearcă să-i lipsească pe oameni de ele, sunt considerați de Locke ca devenind „de-a dreptul și în mod cât se poate de serios cei mai rebeli dintre rebeli”¹¹². De aceea, puterea pe care fiecare individ a dat-o societății, atunci când a intrat în aceasta, nu se poate întoarce la indivizi atât timp cât se menține societatea, ci va continua să existe permanent în „community”¹¹³, pentru că fără aceasta nu poate exista nici o colectivitate, nici o comunitate, ceea ce este contrar acordului originar. Societatea creând legislativul ca adunare a oamenilor, a stabilit că acesta „nu se poate întoarce niciodată la oameni atât timp cât se menține cârmuirea”¹¹⁴, aceasta pentru că, „asigurând un legislativ cu puterea de a continua la nesfârșit, ei au renunțat la puterea lor politică în favoarea legislativului și nu o pot redobândi”¹¹⁵. Afirmând limitele puterii și faptul că autoritatea statului depinde de consimțământul popular, filozoful britanic se evidențiază ca un veritabil părinte fondator al democrațiilor moderne¹¹⁶. Astfel,

107 „Prin acest abuz de încredere membrii săi își pierd dreptul la putere, drept pe care oamenii l-au așezat în ei, în cu totul alte scopuri, și îl transferă oamenilor care au dreptul de a-și recupera libertatea originară și, prin întemeierea unui nou legislativ, pot să-și asigure propria siguranță”.

108 Locke, *Al doilea tratat*, 197.

109 „La aceasta se poate replica că poate poporul este ignorant și mereu nemulțumit și deci, a așeza temeiul cârmuirii în opinia schimbătoare și dispoziția nesigură a oamenilor înseamnă a o expune ruinei sigure. Nici o cârmuire nu va fi în stare să se mențină dacă oamenii pot stabili un nou legislativ oricând se simt înșelați de el vechi”.

110 Locke, *Al doilea tratat*, 198.

111 Locke, *Al doilea tratat*, 198.

112 Acest lucru este ca și cum „cei care au cele mai mari privilegii și avantaje prin lege au prin acesta și puterea de încălca legile, pentru că numai ei au fost puși într-o poziție mai bună” decât cei din popor. Prin aceasta ofensa lor este mai gravă, „pentru că au abuzat de încrederea care le este acordată de frații lor”.

113 Guvernării trebuie să fie permanent responsabili în fața poporului față de misiunea care le-a fost încredințată de „comunitate”. Pentru detalii, J. P. Valette, *Le pouvoir chez John Locke*, Revue de Droit Public et de la Science Politique en France et à l'étranger, n° 1, L.G.D.J., Paris, 2001, p. 110-111.

114 Locke, *Al doilea tratat*, 206.

115 „Dar dacă ei au impus limite duratei legislativului lor și au așezat această putere într-o adunare numai temporară (...), atunci la încheierea timpului stabilit, ea se întoarce societății, iar oamenii au dreptul să acționeze ca stăpâni supremi și să continue legislativul ei înșiși sau să aleagă o nouă formă sau să păstreze vechea formă și să o acorde altor persoane, după cum găsesc potrivit”.

116 Iliescu, „John Locke”, 30.

ideea că autoritatea conducerii politice este condiționată, de consimțământul popular, și este supremă voința celor conduși, nu a celor însărcinați să conducă rămâne de o extraordinară actualitate¹¹⁷.

În ceea ce privește influența lui Locke asupra democrațiilor moderne, nu poate fi omisă pledoaria lui pentru regula majorității, adică pentru principiul democratic conform căruia „*decizia aparține majorității*”, pentru egalitatea politică și juridică între cetățeni. Din acest punct de vedere se poate vorbi despre John Locke ca despre întemeietorul gândirii politice moderne, întrucât el exprimă și legitimează teoretic un ideal social caracteristic modernității: idealul de a trăi într-o comunitate care își desfășoară viața pe bază de reguli liber-consimțite¹¹⁸.

BIBLIOGRAFIE

1. René Carré de Malberg, *Contribution à la Théorie générale de l'État*, Tome II (Paris: Dalloz, 2004).
2. Stéphane Rials, *Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului* (Iași: Polirom, 2002).
3. Filon Morar, *Reprezentarea politică: actori și autori* (București: Paideia, 2001).
4. Jean-Jacques Rousseau, *Contractul social* (București: Antet XX Press, f.a).
5. Cristian Ionescu, *Regimuri politice contemporane* (București: All Beck, 2004).
6. Cristian Ionescu, *Tratat de drept constituțional contemporan*, ediția a doua (București: C.H.Beck, 2008).
7. Cristian Ionescu, Corina Adriana Dumitrescu, (coordonatori), *Constituția României. Comentarii și explicații* (București: C. H. Beck, 2017).
8. Thomas Hobbes, „Leviathanul sau Materia, forma și puterea unei comunități ecleziastice și civile”, în Emanuel-Mihail Socaciu (coordonator), *Filosofia politică a lui Thomas Hobbes* (Iași: Polirom, 2001).
9. Radu Carp, *Responsabilitatea ministerială* (București: All Beck, 2003).
10. Jean-Jacques Chevallier, *Histoire des institutions et des régimes politique de la France de 1789 à 1958*, 9e édition (Paris: Armand Colin, 2001).
11. John Locke, *Al doilea tratat despre cârmuire. Scrisoare despre toleranță*, traducere Silviu Culea, (București: Nemira, 1999).
12. Guy Hermet, *Cultură și democrație* (Târgoviște: Pandora-M, 2002).
13. Pierre Manent, *Originile politicii moderne. Machiavelli/Hobbes/Rousseau* (București: Nemira, 2000).
14. John Stuart Mill, *Despre guvernarea reprezentativă*, traducere Mona Mamulea, Ovidiu G. Grama (București: All, 2018).
15. Olivier Nay, *Istoria ideilor politice*, traducere Vasile Savin (Iași: Polirom, 2008).

117 Iliescu, „John Locke”, 31.

118 Iliescu, „John Locke”, 33.